

Národní akční plán podporující
pozitivní stárnutí pro období let 2013 až
2017

Obsah:

Preambule.....	3
Úvodní část	5
Zajištění a ochrana lidských práv starších osob.....	7
Celoživotní učení.....	11
Zaměstnávání starších pracovníků a seniorů ve vazbě na systém důchodového pojištění ...	17
Dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce	25
Kvalitní prostředí pro život seniorů.....	30
Zdravé stárnutí	36
Péče o nejkřehčí seniory s omezenou soběstačností	40

Preambule

Populační stárnutí se dotýká všech oblastí života společnosti a promítá se do širokého spektra politických opatření. Politiky reagující na stárnutí obyvatelstva mohou být účinné pouze tehdy, budou-li založeny na komplexním přístupu, koordinaci všech přijatých opatření a budou v souladu s dlouhodobým výhledem pro maximální využití potenciálu starších pracovníků a seniorů. Naším společným cílem je vytvářet jednotné politiky schopné pružně reagovat na probíhající a očekávané demografické změny v souladu s výzvami, které z populačního stárnutí vyplývají.

Demografické stárnutí populace, které ovlivňuje různou měrou všechny státy světa, se stalo jednou z nejvíce diskutovaných otázek posledních několika desetiletí. Dle predikce ČSÚ bude v ČR do roku 2065 (ČSÚ, 2009) docházet ke zvyšování úrovně plodnosti, zlepšování úmrtnostních poměrů a ČR bude pro migranty stále více atraktivní. Ačkoliv bude celkový počet obyvatel v ČR v roce 2065 vyšší, než je nyní, česká populace bude zhruba od 20. let 21. století ubývat¹. Zastoupení osob v základních věkových skupinách se bude vyznačovat mírným snižováním podílu osob mladších 15 let v důsledku poklesu porodnosti, výrazným snižováním podílu tzv. ekonomicky aktivních osob² a naopak výrazným nárůstem osob starších 65 let³, který bude zapříčiněn celkovým zlepšováním úmrtnostních poměrů. Zvláště výrazně je předpokládán nárůst počtu osob v nejstarší věkové skupině, tj. ve věku 85 a více let, který by se měl zvýšit podle střední varianty projekce do roku 2066 na 7,5násobek.

Prodlužování střední délky života, především pak střední délky života ve zdraví, je výsledkem úsilí celé lidské společnosti. Vlivem demografických změn se zvyšuje podíl osob, jež disponují cennými životními zkušenostmi, vysokou odborností a orientací ve vykonávané profesi, názorovou stabilitou, větší odpovědností, spolehlivostí, rozvážností, emoční stabilitou a celkově větší vyzrálostí. Tito lidé tak představují pro společnost obrovský přínos ve vztahu k vykonávání vysoce odborných pracovních činností v rámci některých profesí a rovněž při předávání svých zkušeností a znalostí mladší generaci.

Na druhou stranu, se stárnutím populace jsou spojeny již zmíněné výzvy související se zvýšenými nároky na systém sociální ochrany, především pak na systém sociálního pojištění a poskytování sociálně-zdravotní péče. Vzhledem k tomu, že tyto systémy se vytvářely za zcela odlišných demografických i hospodářských podmínek, bude nezbytné je přizpůsobit současnému společenskému vývoji.

Proces stárnutí probíhá u každého člověka rozdílně, a proto dochází k obtížnému vymezení definice toho, kdy je člověk starý. Hlavním používaným ukazatelem je věk, podle kterého se reguluje přístup k dávkám důchodového pojištění a finančnímu zvýhodnění v podobě slev na poskytované služby.

Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017 (dále jen „Akční plán“) nevychází z obecně používaných definic, neboť stárnutí populace pojímá jako

¹ Předpokládaný přírůstek obyvatel ČR bude způsoben právě zahraniční migrací.

² ze 71, 2 % v roce 2008 na 54,6 % podílu osob ve skupině 15 až 64 let v roce 2066

³ ze 14, 6 % v roce 2008 na 32,2 % podílu osob ve věku 65 a více let 2066

celoživotní proces a opatření nejsou rozlišena dle věkových skupin. V dokumentu pracujeme především s pojmem senior a starší pracovník. Pro účely tohoto dokumentu je seniorem osoba, která dosáhla statutárního věku potřebného k odchodu do řádného starobního důchodu bez ohledu na to, zda starobní důchod pobírá či nikoliv. Naopak, starším pracovníkem je označena osoba starší 50 let, které dosud nevznikl nárok na pobírání řádného starobního důchodu.

Na vzniku Akčního plánu se podílela široká škála aktérů, především pak zástupců neziskového sektoru, samosprávy, soukromých podniků a firem, akademické sféry, dalších resortů i samotných zástupců seniorů. Jejich cílem bylo definovat základní priority pro následující období, konkrétní cíle, opatření spolu s časovým harmonogramem a vymezením zodpovědnosti.

Nedílnou součástí akčního plánu je podkladová studie, která dokládá důležitost navržených opatření na základě statistických dat, mezinárodních výzkumů a trendů, aktuální situace v České republice a odborné literatury. V roce 2013 dojde k vytvoření měřitelných indikátorů k jednotlivým opatřením, podle kterých budou přijaté závazky každoročně monitorovány.

Tento Akční plán je hlavním výstupem Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity, který byl v roce 2012 vyhlášen Evropským parlamentem a Radou na návrh Evropské komise.

Úvodní část

Lidé se dožívají vyššího věku. Prodlužující se délka lidského života je výsledkem zvyšování kvality lidského života a životní úrovně a celkového zlepšování zdravotního stavu populace. Dožívání se vyššího věku je komplexní proces, který se promítá jak do života jednotlivých seniorů, tak do celé společnosti a zahrnuje všechny oblasti života. Seniorský věk se prodlužováním délky života stává významnou fází lidského života. Využití celoživotní moudrosti a zkušenosti, know-how a i vysoké odbornosti seniorů vede ke zvýšení ekonomického potenciálu naší společnosti stát se konkurenceschopnější a uspět v globalizovaném světě.

Důležitou součástí strategického přístupu ke stárnutí populace je i genderová dimenze, která napomáhá zohledňovat různou situaci a různé potřeby mužů a žen ve stárnoucí populaci a na tato specifika následně reagovat příslušnými opatřeními. Ekonomické nerovnosti mezi muži a ženami během jejich účasti na trhu práce se projevují i v důchodovém věku. Vyšší zapojení žen do péče o děti a domácnost a rozdíly v odměňování žen a mužů během jejich produktivního věku vedou ve stáří k nižším důchodovým příjmům žen⁴. Ženy-seniorky v důsledku větší délky života a nižších důchodů musejí žít s nižšími příjmy po delší dobu než muži-senioři. V důsledku těchto skutečností jsou ženy ve stáří ohroženy chudobou a sociálním vyloučením ve výrazně vyšší míře než muži, především pak ženy ve věku nad 65 let.

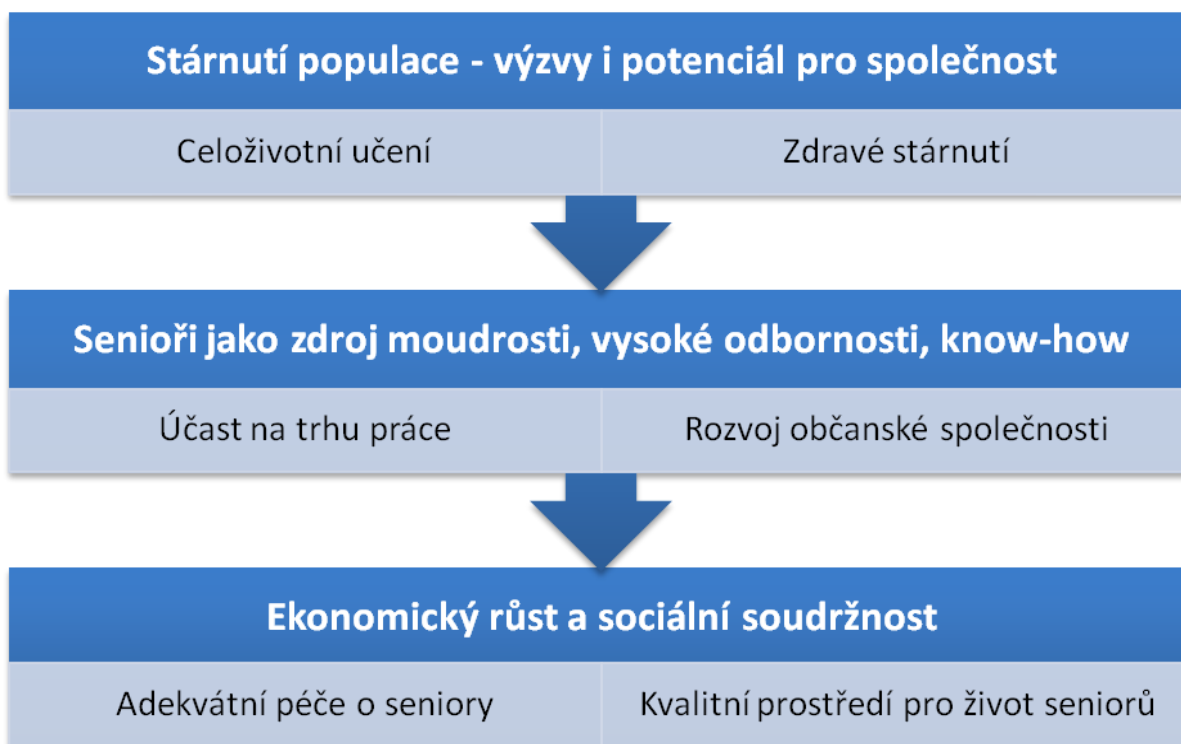
Na druhou stranu muži se dožívají v průměru nižšího věku než ženy, což je možné mimo jiné připisovat jejich horšímu zdravotnímu stavu pojmímu se na jejich životní cyklus, který je zpravidla rozdílný od životního cyklu žen. Proto je třeba se specificky zaměřovat na rozdílné potřeby žen i mužů a na základě dostupných zjištění se příslušným problematikým oblastem věnovat.

Základním rámcem Akčního plánu je zajištění dodržování a ochrany lidských práv seniorů. Z důvodu jejich zranitelnosti zejména v pokročilém věku jim musí být zajištěno právo na respekt, právo na důstojné zacházení a na důstojné podmínky v jakémkoliv prostředí, právo na důstojný život a na participaci ve společnosti. Opatření uvedená v tomto dokumentu směřují k tomu, aby starší pracovníci a senioři mohli plně požívat nejen politická a občanská práva, ale aby jim bylo umožněno i naplnění sociálních, kulturních a dalších práv.

Pro efektivní využití potenciálu rostoucího počtu seniorů je třeba se zaměřit na dvě základní oblasti – zdraví a celoživotní učení. Od nich se odvíjí účast na trhu práce, aktivní podíl na rozvoji občanské společnosti (formou dobrovolnictví či v rámci rodiny) a podpora mezigeneračního dialogu.

S postupujícím demografickým stárnutím se senioři stávají stále více heterogenní skupinou, především s ohledem na funkční zdatnost a soběstačnost. Nelze předpokládat, že všichni mohou být aktivní na trhu práce a v rámci občanské společnosti či rodiny. Zajištění důstojné a odpovídající péče proto patří k povinnostem každé společnosti, která reprezentuje úroveň vyspělosti dané země a společenské odpovědnosti.

⁴ V roce 2010 byl průměrný starobní důchod mužů 11 239 Kč, zatímco průměrný starobní důchod žen činil 9 182 Kč.

P R I O R I T Y

Zajištění a ochrana lidských práv starších osob

Starší lidé patří mezi zranitelné skupiny ve společnosti. Často musí čelit mnohým stereotypům spojeným se stářím a potýkat se se zhoršeným přístupem ke svým právům. Se zhoršujícími se fyzickými a psychickými schopnostmi v důsledku procesu stárnutí je často vyvozována snížená společenská hodnota. S tím se pak pojí domněnka bezbrannosti či snížené schopnosti bránit se nátlaku, špatnému zacházení či protiprávnímu jednání.

V mnohých případech jsou starší osoby skutečně znevýhodněny oproti ostatním osobám. Jejich znevýhodnění je dáno jak sníženou soběstačností, tak předsudky ze strany společnosti, které často vedou k jejich diskriminaci či znevýhodnění oproti jiným skupinám obyvatel. Starší osoby jsou tak často považovány za pracovně méně výkonnější, méně intelektuálně schopné či ochotné učit se novým věcem. Důsledkem takových předsudků je pak např. nižší ochota k zaměstnávání starších osob, ignorování jejich přání při poskytování zboží a služeb, podceňování jejich úsudku při poskytování zdravotní či sociální péče anebo zneužití jejich důvěry.

Společenské povědomí o procesu stárnutí a specifických potřebách seniorů ve společnosti je nedostatečné. Příčinou ignorování či porušování práv starších osob přitom nemusí být nutně zlá vůle nebo úmysl. Často se jedná pouze o nevědomost, stereotypy či zažitě postupy a určitá neochota učit se novým věcem. Tyto problémy přitom mohou nabývat ještě závažnějších rozměrů v případě vykonavatelů veřejné moci, např. soudců či policistů. Ve svém výsledku pak neznalost specifických potřeb seniorů může vést k rozhodování či jednání v jejich neprospěch či dokonce k porušování jejich práv.

Vize: Seniorům je zajištěno plné požívání všech jejich práv a ochrana před projevy špatného zacházení a diskriminace na základě věku

Stejně jako ostatní skupiny obyvatel, mají starší osoby plné právo na respekt k jejich lidské důstojnosti a osobnosti, který vyplývá z ústavního pořádku i z mezinárodních úmluv na ochranu lidských práv. Samozřejmou součástí jejich práv musí být i nediskriminující chování ze strany společnosti. Veřejnost musí mít povědomí o specifických seniorské populace, jejich přednostech i ohroženích a o rozličných životních situacích, které mohou být pro seniory obtížněji zvládnutelné. V tomto ohledu bude nutné zajistit kvalitní osvětu jak pro širokou veřejnost, tak i cílené vzdělávání pro zástupce veřejné správy, např. pro soudce či policii.

Aby bylo dodržování lidských práv účinné, musí sami senioři znát svá práva a rozeznat špatné zacházení ze strany rodiny či širší veřejnosti. Ke zvýšení ochrany práv seniorů je proto nezbytné posílit jejich samostatnost a zvýšit informovanost o možnostech obrany a vymahatelnosti jejich práv.

S otázkou diskriminace a lidské důstojnosti pak úzce souvisí i zacházení se staršími osobami. Především nejkřehčí senioři s omezenou soběstačností závislí na pomoci rodiny, pracovníků zdravotních a sociálních služeb a dalších institucí mohou být vystaveni špatnému zacházení a zneužívání. Důraz proto musí být kladen na vzdělávání pečujících osob. Jak v rodině, tak i ve všech institucích musí být respektována a chráněna fyzická, sexuální, duševní a emocionální integrita a zaručené vyhovující životní podmínky. Jakékoliv nevhodné a nedůstojné či ponižující zacházení se staršími osobami je naprosto nepřipustné.

Základním předpokladem boje proti zneužívání a zanedbávání je existence účinného právního rámce a spolupráce mezi veřejnou správou, nestátními organizacemi a seniory samotnými. Rovněž zajištění dostatečné informovanosti o nepřipustnosti zneužívání seniorů a o rozpoznání špatného zacházení musí být nedílnou součástí aktivit v této oblasti.

Strategický cíl 1: Zajistit informovanost společnosti o potřebách starších osob a zvýšit její otevřenost vůči jejich potřebám za účelem jejich lepšího naplňování

Specifický cíl 1: Zvýšit povědomí ve společnosti o právech starších osob a seniorů

Opatření: Podporovat a šířit informační a vzdělávací materiály zaměřené na ochranu práv starších osob

Zodpovědnost: MPSV, MV, MZ, Zmocněnkyně pro lidská práva

Spolupráce: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, Veřejný ochránce práv

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Podporovat průběžné vzdělávání soudců, státních zástupců, úředníků, policistů, zdravotních a sociálních pracovníků, advokátů a dalších odborníků v problematice práv seniorů jako skupiny se specifickými problémy a potřebami a podporovat s tím související aktivity.

Zodpovědnost: MS, MV, MZ, MPSV, Zmocněnkyně pro lidská práva

Spolupráce: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, Veřejný ochránce práv, Soudcovská unie, místní a krajské samosprávy

Termín: 2013 až 2017

Strategický cíl 2: Zajistit ochranu starších osob před diskriminací a všemi projevy nedůstojného zacházení, týrání a zneužívání

Specifický cíl 1: Zvýšit ochranu práv starších osob a seniorů, zejména před diskriminací a jinými zásahy do jejich práv, a posílit jejich samostatnost a možnosti ochrany a vymahatelnosti jejich práv

Opatření: Zpracovat analýzy dopadu a vlivu antidiskriminačního zákona na ochranu a prevenci věkové diskriminace a vypracování návrhu případných změn

Zodpovědnost: Zmocněnkyně pro lidská práva

Spolupráce: MS, MPSV, Veřejný ochránce práv, krajské úřady, neziskové organizace

Termín: 2016

Opatření: Podporovat osvětové, vzdělávací a další aktivity zaměřené na předcházení věkové diskriminaci

Zodpovědnost: MPSV, MZ, MMR, Zmocněnkyně pro lidská práva

Spolupráce: Veřejný ochránce práv

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Podporovat dostupnost různých forem pomoci, podpory a poradenství pro seniory (zejména právní, psychologické, sociální, zdravotní apod.)

Zodpovědnost: MPSV, MZ, MV,

Spolupráce: MS, Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, nestátní organizace

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Posoudit možnost ratifikace článku týkajícího se posílení ochrany práv seniorů revidované Evropské sociální charty z roku 1996

Zodpovědnost: MPSV, MZV, Zmocněnkyně pro lidská práva

Spolupráce: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace

Termín: 2017

Specifický cíl 2: Ochrana starších osob před zneužíváním, špatným zacházením, týráním a zanedbáváním

Opatření: Analýza právního rámce péče a zacházení se staršími osobami a jejího praktického uplatňování z hlediska prevence a ochrany starších osob před špatným zacházením, týráním a zanedbáváním a návrh opatření na zlepšení

Zodpovědnost: MPSV, MS, MV, MZ, Zmocněnkyně pro lidská práva

Spolupráce: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, Veřejný ochránce práv

Termín: 2015

Opatření: Navázat spolupráci s neziskovým sektorem za účelem zvýšení informovanosti odborné i široké veřejnosti o nepřijatelnosti špatného zacházení, zanedbávání a všech forem zneužívání zranitelnosti starších osob a seniorů, prevenci a možnostech řešení a zlepšení spolupráce a výměny informací mezi místní samosprávou, zařízeními sociálních služeb, zařízeními zdravotních služeb, policií a státními zástupci

Zodpovědnost: MPSV, MV, MZ, Zmocněnkyně pro lidská práva

Spolupráce: MS, regionální a místní samospráva, nestátní organizace, Rada vlády pro seniory a stárnutí populace

Termín: 2015

Opatření: Navázat spolupráci s neziskovým sektorem za účelem vzniku informačních a edukačních materiálů a jiných osvětových a vzdělávacích aktivit k problematice práv starších osob při poskytování služeb v pobytových zařízeních zdravotních a sociálních služeb.

Zodpovědnost: MPSV, MZ, Zmocněnkyně pro lidská práva

Spolupráce: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, nestátní organizace, Veřejný ochránce práv

Termín: 2013 – 2015

Opatření: Spolupracovat na poskytování informací o těchto materiálech odborné i široké veřejnosti

Zodpovědnost: MPSV, MZ, Zmocněnkyně pro lidská práva

Spolupráce: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, nestátní organizace, Veřejný ochránce práv

Termín: 2016 až 2017

Celoživotní učení

Celoživotní učení představuje kontinuální proces získávání a rozvoje vědomostí, intelektových schopností a praktických dovedností v průběhu celého života. Kromě formálního vzdělávání (počáteční a navazující organizované formy vzdělávání) je stejně důležité i neformální (zájmové a získané praxí) učení a informální, které rovněž vede k rozvoji nových znalostí a dovedností. Jeho součástí je jak základní školní docházka, tak i vzdělávání seniorů (univerzita třetího věku, akademie seniorů apod.).

Koncept celoživotního učení často propojuje vzdělávání s pracovní aktivitou, umožňuje pružně reagovat na potřeby trhu práce, na kvalifikační požadavky zaměstnavatele a na zabezpečení zájmů a potřeb účastníků vzdělávacích aktivit. Tím vytváří i podmínky k získání kvalifikačního dokladu mimo školský systém v průběhu celého života dle individuálních zájmů pro společenské uplatnění.

Nedílnou a i nejdůležitější součástí celoživotního učení je i další profesní vzdělávání, které rozšiřuje, prohlubuje a doplňuje dosavadní nebo novou kvalifikaci v souvislosti s měnícími se podmínkami a na trhu práce. Trvale aktualizovaná nabídka dalšího profesního vzdělávání podporuje a zvyšuje adaptabilitu pracovní síly na technologický vývoj, na využívání informační platformy v jednotlivých oborech a využití inovací pracovních postupů směřujících k efektivnější a vyšší produktivitě práce. Ve využívání dalšího profesního vzdělávání osob ve věku 25 až 64 let se však ČR nachází pod průměrem celé EU. Důležitým ukazatelem je i údaj o vynakládaných výdajích na další profesní vzdělávání. Česká republika patří mezi země s nejmenším objemem financí vynakládaných na další vzdělávání v rámci celé EU.

Součástí celoživotního učení je i vzdělávání pro seniory, které je v ČR velmi dobře etablované prostřednictvím univerzit třetího věku (dále jen „U3V“) a prostřednictvím akademie seniorů, dalších vzdělávacích kurzů nabízených především prostřednictvím činnosti nestátních organizací a organizací zřízovaných obcemi, zejména veřejnými knihovnami.

U3V nabízí 21 českých veřejných vysokých škol s více než 700 specializovanými kurzy pro seniory a s přibližně 38 tisíci posluchači. I přes dobře etablovaný systém U3V v České republice ve srovnání s dalšími státy, poptávka po nich stále převyšuje nabídku. Tento typ vzdělávání seniorů se soustřeďuje zejména na zájmové vzdělávání. Ačkoliv jeho výstupy nejsou akceptovatelné na trhu práce, mají pozitivní přínos v osobním rozvoji seniorů a zvyšují jejich aktivní zapojení do společnosti.

Vize: Celoživotní učení jako přirozená a funkční součást společnosti

Koncept celoživotního učení představuje dvě roviny – celospolečenskou a individuální. Z celospolečenského pohledu koncept nabývá na významu z důvodu udržení a zvýšení konkurenceschopnosti ekonomiky jako celku, je odrazem vyššího tempa globalizace, technologického a inovačního pokroku, které mění často povahu a charakter práce a pracovního trhu. Současně individuální pozitivní přístup k celoživotnímu vzdělávání zvyšuje občanskou odpovědnost a podporuje sociální soudržnost společnosti.

Tyto změny zvyšují tlak nejen na neustálé aktualizování schopností a znalostí, ale často vyvolávají i jejich úplnou změnu v závislosti na měnících se požadavcích trhu práce. Existence těchto strukturálních změn rozděluje společnost na ty, co nepodceňovali další profesní vzdělávání a zvyšovali si adaptabilitu a konkurenceschopnost na trhu práce nebo u zaměstnavatele, na rozdíl od těch, kteří se domnívali, že jejich kvalifikační úroveň kompetencí je dostačující, tj. nepředpokládali vývoj na trhu práce v krizovém a pokrizovém období.

Investice do vzdělání a školení v rámci konceptu celoživotního učení umožňuje řešit sociálně-ekonomické cíle a zároveň představuje dlouhodobý přínos pro jednotlivce, podniky, hospodářství a společnosti obecně. Investice do celoživotního učení mají jak přímý ekonomický dopad na zvyšování zaměstnanosti všech věkových skupin, tak i nepřímý účinek spočívající v podpoře společenské a sociální integrace, začlenění, participace do pracovního i společenského života a ve svém důsledku zvýší celkový blahobyt společnosti.

Celoživotnímu učení musí být poskytnuta široká osvěta. Mezinárodní zkušenosti ukazují, že realizace kampaní k celoživotnímu učení vede ke zvýšení zaměstnanosti a zaměstnatelnosti na úkor nezaměstnanosti, k celkovému zvýšení produktivity práce a k permanentní sociální integraci do společnosti. Proto se příprava na stárnutí musí prolínat jak všemi etapami celoživotního učení, tak i všemi jeho formami. Přístup k dalšímu vzdělávání se odvíjí od nejútlejšího věku, především pak od zkušeností na primárním a sekundárním stupni vzdělávacího systému.

V rámci počátečního vzdělávání se musíme zaměřit na posilování principu úcty ke stáří a mezigenerační solidarity. Jedná se o podporu pedagogů a dalších pracovníků skrze nastavení vzájemné úzké spolupráce a vytvoření vhodných metodických pomůcek a materiálů. Žáci musí být motivováni a soustavně připravováni na nutnost dále se vzdělávat i po ukončení jejich formálního vzdělání.

V důsledku demografického stárnutí roste nutnost zapojit na trh práce co největší podíl osob jak v produktivním věku včetně ekonomicky neaktivních (např. ženy v domácnosti), tak i v seniorském věku prodloužením jejich pracovního života. Investice do celoživotního učení za účelem jejich integrace nebo reintegrace na trh práce či prodloužení pracovní kariéry do vyššího věku bude vzhledem k naplnění ekonomických potřeb společnosti zcela zásadní.

Zvýšení produktivity země a snižování nezaměstnanosti souvisí s poskytováním rovných příležitostí v přístupu k celoživotnímu učení. Zvláštní pozornost proto musí být věnována

odstraňování bariér⁵, které brání v účasti na dalších vzdělávacích aktivitách, a to jak u zaměstnanců, tak i uchazečů o zaměstnání dočasně vyřazených z trhu práce, mladých i věkově starších a jinak znevýhodněných skupin na trhu práce.

Nedílnou součástí rozvoje celoživotního učení musí být i podpora vzdělávacích aktivit pro seniory, kteří tak nacházejí alternativní uplatnění po odchodu z trhu práce. Zájmové vzdělávání prostřednictvím U3V a akademie seniorů musí být dále rozvíjeno tak, aby docházelo k růstu podílu seniorů účastnících se na vzdělávacích kurzech. Zapojení seniorů do zájmového vzdělávání významně přispívá k jejich prodloužení plnohodnotného, aktivního života, má pozitivní dopad na jejich celkové zdraví, a tím i zvyšování jejich nezávislosti.

Nabídka vzdělávacích kurzů pro seniory se musí odvíjet od aktuálních požadavků, které měnící se společnost klade na všechny občany. V následujícím období by se proto kurzy měly zaměřit na rozvoj schopností v oblasti informačních a komunikačních technologií, na podporu rozvoje finanční gramotnosti a na zvyšování ochrany bezpečnosti seniorů.

V současné době se vzdělávání na U3V účastní 38 tisíc posluchačů, což je ale „pouze“ asi 1,5 % seniorů. Pro zvýšení tohoto podílu je třeba umožnit účast i lidem z mimouniverzitních lokalit (měst a vesnic). Řešením je využití informačních a komunikačních technologií nebo sítě veřejných knihoven, které působí ve více než 5 500 obcích.

Strategický cíl 1: Vytvořit funkční systém dalšího vzdělávání, který bude atraktivní pro zaměstnance i zaměstnavatele a bude odpovídat poptávce po pracovní síle

Specifický cíl 1.1: Rámcové vzdělávací programy i pedagogické postupy upravit tak, aby žáci měli dostatek informací o měnících se potřebách v rámci celoživotního cyklu, byli vychováni k úctě ke stáří a došlo k posilování mezigenerační solidarity a spolupráce.

Opatření: Identifikovat konkrétní vyučovací předměty v jednotlivých stupních vzdělávání, které mohou přispět k naplnění výše uvedeného cíle

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MPSV, školy, vzdělávací instituce

Termín: 2013

Opatření: Příprava podpůrných materiálů pro pedagogické pracovníky, které jim usnadní výuku žáků a studentů v jednotlivých stupních vzdělávání v oblastech uvedených v tomto cíli

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MPSV, školy, vzdělávací instituce, nestátní organizace

Termín: 2014

⁵ Mezi bariéry patří například nedostatek času a financí na straně zaměstnance či uchazeče o zaměstnání; nedostatek informací o vzdělávacích příležitostech či nízká motivace a přesvědčení o užitečnosti nabízených kurzů.

Specifický cíl 2: Formalizovat dobrovolnické aktivity jako jednu z forem celoživotního učení

Opatření: Zakotvit v zákoně o dobrovolnické službě podmínky k získávání certifikátů ověřených pracovních zkušeností získaných v průběhu dobrovolnických činností

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MPSV, MV, Rada vlády pro NNO

Termín: 2013

Specifický cíl 3: Zefektivnit systém dalšího vzdělávání ve vazbě na trh práce a posílit spolupráci a koordinaci za účelem rozvoje konceptu celoživotního učení do všech oblastí společnosti

Opatření: Dle Strategie celoživotního učení realizovat opatření v oblasti dalšího vzdělávání, která budou pružně reagovat na měnící se potřeby trhu práce a budou nabízet školení a rekvalifikace v trhem požadovaných kompetencích

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MPSV

Termín: 2013 až 2015

Opatření: Realizovat projekt na zvýšení zaměstnatelnosti starších pracovníků, v jehož rámci bude pilotně ověřeno sdílené pracovní místo (starší a mladší pracovník sdílí jednu pracovní pozici)

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: vzdělávací instituce, podniky

Termín: 2013 až 2014

Strategický cíl 2: Zvýšit podíl seniorů zapojených do zájmového vzdělávání prostřednictvím U3V a akademie seniorů, a to s ohledem na místní dostupnost

Specifický cíl 1: Rozvíjet U3V a další vzdělávací aktivity pro seniory s důrazem na zajištění dostupnosti i v menších městech a obcích⁶

Opatření: Zpracovat výzkumnou studii zabývající se dopady na zdravotní stav seniorů při zapojení do dalšího vzdělávání prostřednictvím U3V a akademie seniorů

Zodpovědnost: MZ

Spolupráce: MPSV, MŠMT, výzkumné instituce

Termín: 2014

⁶ Realizace vzdělávacích kurzů v rámci U3V spadá spolu s dalšími činnostmi dle zákona o vysokých školách (zákon č. 111/1998 Sb.) do samosprávné působnosti VŠ. Účelem zodpovědnosti MŠMT je zastřešit činnost vysokých škol v rámci uvedených opatření.

Opatření: Na základě nově spuštěného informačního systému sledující výkon jednotlivých vysokých škol v rámci U3V, který je základem pro stanovení finanční podpory z MŠMT, zabezpečit, aby uvedená podpora odpovídala v roce 2013 poměru výkonu k finanční podpoře poskytnuté v roce 2012

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: Asociace U3V

Termín: 2013

Opatření: Zpracovat šetření o možnostech rozšíření U3V mimo stávající místa poskytování této formy vzdělávání, zvláště s orientací na využití sítě veřejných knihoven ČR

Zodpovědnost: MK

Spolupráce: MŠMT, knihovny

Termín: 2014

Opatření: Navrhnout sadu doporučení k vytvoření vícezdrojového financování, který povede ke zvýšení nabídky vzdělávacích kurzů v rámci U3V, a to s ohledem na potenciální význam kompetenčního vzdělávání U3V

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MPSV, Asociace U3V, Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, vzdělávací instituce

Termín: 2013 až 2014

Opatření: Dle aktuální situace postupně implementovat navržená doporučení za účelem rozvoje vícezdrojového financování U3V

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MPSV, Asociace U3V

Termín: 2015 až 2017

Opatření: Každoročně vyhodnocovat fungování U3V s ohledem na systém financování, poptávku a nabídku po nabízených kurzech a navrhnout plán rozvoje na další období

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MPSV, Asociace U3V

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Informovat obce a regiony prostřednictvím osvěty a příkladů dobré praxe o přínosech virtuální U3V

Zodpovědnost: MPSV, MŠMT, MV

Spolupráce: zástupce organizátorů virtuální U3V, Asociace U3V, neziskové organizace

Termín: 2013

Opatření: Podporovat zaměření místních organizací na virtuální U3V a rozvíjet trénování paměti a dalších oblastí neformálního učení seniorů v městských a obecních knihovnách.

Zodpovědnost: MPSV, MK

Spolupráce: MŠMT, Asociace U3V, místní a krajské samosprávy, krajské knihovny, SKIP

Termín: 2013 až 2017

Zaměstnávání starších pracovníků a seniorů ve vazbě na systém důchodového pojištění

Předpokladem vytvoření účinné komplexní strategie podporující ekonomickou aktivitu starších pracovníků je i vhodné nastavení důchodového systému. Posláním tohoto systému sice není řešení problematiky zaměstnanosti, ale maximální využití potenciálu pracovní síly je předpokladem dlouhodobé finanční udržitelnosti a schopnosti systému v budoucnu poskytovat přislíbené dávky.

Důchodový systém musí ponechat každému co nejširší prostor pro individuální volbu způsobu odchodu do důchodu a neměl by vytvářet podněty k předčasnému opuštění trhu práce ani bariéry pro ekonomickou aktivitu seniorů. Podněty k předčasnému odchodu do důchodu jsou vytvářeny u většiny žadatelů zejména nezbytností zabezpečit finanční prostředky v předdůchodovém věku z důvodu dlouhodobé a neperspektivní nezaměstnanosti před statutem sociálních dávek, které tuto situaci většinou neřeší.

V rámci důchodové reformy byly eliminovány pobídky k předčasnému ukončení ekonomické aktivity již v uplynulých letech a v České republice platná úprava postupného zvyšování statutárního důchodového věku dostatečně s předstihem reaguje na prodlužující se střední délku života tak, aby v budoucnu nedošlo k výraznému vychýlení poměru doby pobírání důchodu a doby pojištění. Snížit zranitelnost systému s ohledem na budoucí demografický vývoj by měla plánovaná diverzifikace financování systému zavedením fondového prvku.

V zásadě všechny bariéry pro ekonomickou aktivitu po dosažení důchodového věku byly provedenými reformami odstraněny. Uvolnění regulace výdělečné činnosti v souběhu s pobíráním důchodu však vedlo v České republice k masovému využívání tohoto institutu, zatímco přesluhování a nově zavedený institut částečného důchodu jsou využívány zřídka.

Vize: Senioři jako zkušení, vysoce odborní a vyzrálí pracovníci na trhu práce včetně existujících flexibilních podmínek pro jejich postupný přechod z pracovní aktivity do starobního důchodu

Vzhledem k tomu, že důchodová reforma počítá s přenesením části odpovědnosti za hmotné zabezpečení na stáří ze státu na jedince, je třeba zajistit kvalitní informovanost veřejnosti. Takový požadavek je zdůrazňován v souvislosti s připravovaným fondovým pilířem důchodového systému. Zajištění dostatečné informovanosti veřejnosti je však důležité i v případě prvního pilíře povinného základního důchodového pojištění. Dominantní podíl příjmů osob v důchodovém věku totiž i do budoucna bude tvořit dávka z prvního pilíře.

Na základě dostupných informací o vlastních důchodových nárocích se občan rozhoduje o časování odchodu do důchodu, o další účasti na trhu práce a stanovení preferencí spotřeby a úspor. Současným trendem v členských zemích EU proto je, aby nositelé pojištění informovali občany o jejich důchodových právech otevřeně a s časovým předstihem. Musíme proto zajistit cílený informační servis o nabytých důchodových právech.

Souběhu důchodu s příjmy dává v současnosti přednost většina seniorů. Ačkoliv při využívání tohoto souběhu senioři i nadále odvádí příspěvky na sociální pojištění, a tím zvyšují příjmy v systému důchodového pojištění, nepodporuje toto nastavení dostatečně motivaci k odkladu odchodu do starobního důchodu a využívání konceptu přesluhování.

Z údajů výběrového šetření pracovních sil, jehož součástí bylo i zjišťování údajů o pracujících seniorech⁷, vyplývá, že v prvních třech čtvrtletích 2012 pracovalo v národním hospodářství v průměru 230 tis. osob (100 %), které pobíraly důchod. Převažující část z nich tvořili senioři v řádném starobním důchodu; včetně pracujících s předčasným starobním důchodem to bylo 150 tis. (65,1 %) a 80 tis. (34,9 %) pracujících invalidních důchodců všech tří stupňů. Pracující senioři tak celkově představovali téměř 5 % všech pracujících. Z údajů ze sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 vyplývá, že v době provádění sčítání vykonávalo ekonomickou aktivitu 86 170 pracujících seniorů ve věku 65 a více let.

Dle statistických údajů je pro osoby starší 50 a více let nejobtížnější znovunalezení pracovního místa v případě ztráty zaměstnání. Jedním ze způsobů jejich opětovného zapojení na trh práce je vlastní podnikání, při kterém mohou uplatnit své celoživotní znalosti a zkušenosti. Proto jim musí být poskytnuta pomoc a podpora při rozjezdu vlastního podnikání, a to s využitím zahraničních příkladů dobré praxe⁸.

Stárnutí populace bude přinášet změny rozložení sil na trhu práce se všemi předpokládanými důsledky ve společnosti, v jednotlivých firmách a organizacích. Zvýšená míra zaměstnanosti osob starších 50 a více let bude nezbytným předpokladem pro životaschopnost systému. K většímu zapojení osob ve věku nad 50 let do pracovního života musí být vytvořeny jak legislativní podmínky, tak podmínky na pracovištích a nutná je i změna postojů na úrovni jednotlivců. Opatření pro zvýšení zaměstnanosti starších pracovníků jsou v souladu se strategickými prioritami MPSV. Tento dokument se vzhledem ke svému účelu zaměřuje především na cílovou skupinu osob starších 50 let. Účinné strategie v oblasti zaměstnávání však musí akcentovat všechny ohrožené skupiny na trhu práce a jednotlivá opatření musí být vzájemně provázaná a musí být v rovnováze.

Pro zabezpečení zvyšování i ekonomické konkurenceschopnosti se musí ČR stát zemí vstřícnou k zaměstnancům různého věku. Mezi hlavní výzvy k dosažení tohoto záměru patří:

- změna postojů ke stárnutí jak na úrovni společnosti, tak mezi zaměstnavateli a zaměstnanci,
- propojení opatření Age Managementu s důchodovou reformou tak, aby došlo ke změně přístupů k aktivnímu stárnutí na trhu práce, neovlivňované pouhým zvýšením věku odchodu do důchodu,
- zajištění široké publicity konceptu Age Managementu a jeho využití jakožto nedílné součásti personálního řízení a společenské a sociální odpovědnosti firem

⁷ ČSÚ, 1.-3. Q. 2010

⁸ Nestátní organizace Prime pomáhá lidem starším 50 let, kteří ztratili zaměstnání, s rozjezdem vlastního podnikání. V roce 2011 bylo díky podpoře Prime založeno přibližně 1 000 nových živností s 1 500 nově vytvořenými pracovními místy a průměrným obrátem 1 300 000 Kč. Prime poskytuje lidem starším 50 let poradenství a podporu, organizaci inspirativních akcí, školení pro ty, co hledají práci, mentoring v počátcích podnikání, mikrofinancování úvěrů, odbornou literaturu aj.

Z průzkumu Prime vyplynulo, že při nezaměstnanosti 3 až 6 měsíců od nastartování vlastní životnosti, měli lidé 78% úspěšnost, při delší nezaměstnanosti se úspěšné podnikání snižuje (při nezaměstnanosti 6 až 12 měsíců se úspěšné podnikání podařilo rozjet pouze 59 % nezaměstnaným)

- příprava věkově staršího obyvatelstva na aktivní stárnutí, období aktivního stárnutí a období důstojného stáří,
- sběr a šíření příkladů dobré praxe na národní i mezinárodní úrovni.

Strategický cíl 1: Zajistit kvalitní informovanost veřejnosti o důchodové reformě a možnostech pracovní činnosti v kombinaci s dávkou v důchodovém systému

Specifický cíl 1: Revidovat systém důchodového pojištění za účelem zvýšení motivace osob v předdůchodovém věku k delšímu setrvání na trhu práce, a to s ohledem na pojistně-matematickou neutralnost a vyváženost systému pro průměrného pojištěnce a s ohledem na všechny způsoby odchodu do důchodu

Opatření: Provést analýzu nastavení systému s ohledem na časování a způsob odchodu do důchodu

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: výzkumné instituce, ČSSZ

Termín: 2013 až 2014

Opatření: Na základě provedené analýzy navrhnout opatření, která budou reflektovat výsledky testování a diskutovat o možnostech jejich realizace

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: ČSSZ, další relevantní aktéři

Termín: 2014 až 2015

Opatření: Zlepšit veřejný informační servis poskytující občanům hodnotnou, přesnou a srozumitelnou informaci o důchodových právech nabytých v rámci důchodového systému včetně odhadu výše budoucí dávky

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: ČSSZ, VUPSV, krajské knihovny

Termín: 2015

Strategický cíl 2: Prodloužit pracovní kariéru pracovníků a motivovat je k odkladu odchodu do důchodu skrze úpravy legislativních podmínek a akcentování konceptu Age Managementu na pracovištích a bojovat proti výskytu věkové diskriminace

Specifický cíl 1: Podpořit samostatné podnikání starších pracovníků a poskytnout jim potřebnou pomoc a podporu.

Opatření: Realizovat kampaň směrem k veřejnosti za účelem zvýšení informací o možnostech a výhodách i úskalích vlastního podnikání a informování veřejnosti o oblastech s výhledově úspěšným podnikáním

Zodpovědnost: MPSV, MPO, MMR

Termín: 2013 až 2014

Opatření: Každoročně monitorovat počet podpořených i nepodpořených osob 50 a více let, které zahájily a které ukončily vlastní podnikání a vyhodnocovat úspěšnost a neúspěšnost navrácení se na trh práce s ohledem na srovnání s dalšími státy

Zodpovědnost: MPSV, MPO

Termín: 2014 až 2017

Opatření: Provést analýzu nástrojů vedoucích k usnadnění přístupu k podnikání s ohledem na možnosti vzniku rekvalifikačních kurzů k zahájení podnikání a na možnosti poskytování úvěrů pro začínající podnikatele do částky 200 000 Kč s nízkým (žádným) úrokem

Zodpovědnost: MPSV, MPO

Spolupráce: hospodářské komory, vzdělávací instituce

Termín: 2015

Specifický cíl 2: Využít celoživotních zkušeností starších pracovníků a nabídnout jim možnost dalšího pracovního uplatnění prostřednictvím rekvalifikací odrážejících jejich potenciál.

Opatření: Pomocí nefinančních nástrojů podpořit vzdělávací instituce k rozšíření nabídky rekvalifikací pro starší pracovníky v sociální oblasti, po jejichž absolvování budou schopni pracovat s potřebnými skupinami obyvatel, a to i vlastním podnikáním
Realizace rekvalifikací musí odrážet potřeby obce a kraje

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MŠMT, místní a krajské samosprávy, vzdělávací agentury, úřady práce, poskytovatelé sociálních služeb, veřejné knihovny

Termín: 2015

Specifický cíl 3: Podpora flexibility trhu práce při zaměstnávání starších pracovníků a seniorů

Opatření: Identifikovat a shromáždit příklady dobré praxe flexibilního přístupu zaměstnavatelů v České republice a ve světě k zaměstnávání starších pracovníků a seniorů

Zodpovědnost: MPSV

Termín: 2013

Opatření: Propagace příkladů dobré praxe flexibilního přístupu zaměstnavatelů k zaměstnávání starších pracovníků a seniorů

Zodpovědnost: MPSV

Termín: 2014

Specifický cíl 4: Zvýšit dostupnost kvalitativních a kvantitativních dat o možnostech Age Managementu a jeho využití, na jejichž základě dojde k rozvoji Age Managementu v České republice

Opatření: Analyzovat existující výsledky výzkumů zaměřených na pracovní schopnost výzkumných pracovišť v Evropské unii a ve světě (zejména výsledků z Finského institutu pro pracovní zdraví⁹ a dalších evropských států, např. Nizozemska, Rakouska, aj.) a realizovat výzkumný záměr na měření pracovní schopnosti zaměstnanců v ČR dle Finského vzoru¹⁰ s návrhem sledovací tabulky z dostupných zdrojů v ČR

Zodpovědnost: MPSV, MZ, MPO

Spolupráce: nestátní organizace, zaměstnavatelé, VÚPSV, výzkumné organizace, univerzity, Grantová agentura ČR

Termín: 2013

Opatření: Využití nekomerční licence Work Ability Index pro výzkum¹¹

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: výzkumné instituce, nestátní organizace, knihovny

Termín: 2014

⁹ Finnish Institute of Occupational Health – www.ttl.fi/en/

¹⁰ **Komplexní model pracovní schopnosti** jako vědecké paradigma byl vyvinut FIOHem na začátku 21. století. Faktory ovlivňující pracovní schopnost byly znázorněny jako dům se čtyřmi poschodími: zdraví, kompetence, hodnoty a postoje, práce. Prostředí vně domu bylo ilustrováno jako: rodina, známí, operační prostředí a úroveň společnosti (různé politiky a strategie). Model zdůrazňuje, že čtyři faktory ovlivňují pracovní schopnost denně na pracovišti, zatímco další čtyři faktory vně mají na pracovní schopnost také vliv, i když méně přímo. Dům pracovní schopnosti může být vnímán jako nový způsob znázornění pracovní schopnosti. Lze ho aplikovat při plánování výzkumných procesů a procesů rozvoje, při tvorbě školení a vzdělávacích programů, při plánování kroků na podporu pracovní schopnosti a pohody, při tvorbě firemní strategie pracovní harmonie a při plánování legislativních kroků na podporu pracovní schopnosti a delší pracovní kariéry.

Nástroj na měření pracovní schopnosti Work Ability Index - metoda aplikována a testována FIOH v longitudinální studii 6 500 pracovníků obecní správy po dobu 28 let. V ČR pilotně ověřena u 72 nezaměstnaných osob v rámci projektu OP LZZ „Strategie Age Managementu v ČR.“

¹¹ Nekomerční licence WAI zahrnuje použití pro výzkumné účely, není určena pro použití ve firmách.

Opatření: Realizovat výzkumný záměr na sběr a analýzu příkladů dobré praxe v oblasti Age Managementu.

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: VUPSV, nestátní organizace, zaměstnavatelé

Termín: 2014

Opatření: Provést výzkum dopadů zavedení změn v ergonomii práce¹² a pracovních podmínkách na zdravotní stav zaměstnanců

Zodpovědnost: MPSV, MZ, výzkumné instituce

Termín: 2014

Opatření: Zapojení se do mezinárodních projektů za účelem přenosu dobré praxe a šíření Age Managementu v ČR

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: nestátní organizace, MPO, zaměstnavatelé

Termín: 2014 až 2017

Specifický cíl 5: Nastavení spolupráce mezi klíčovými aktéry na trhu práce za účelem podpoření rozvoje Age Managementu u českých zaměstnavatelů a vyhodnocení výsledků činnosti vzešlé z této spolupráce

Opatření: Iniciovat vznik nového týmu expertů složeného ze zástupců zaměstnavatelů, lékařů, sociologů, vzdělavatelů, demografů, ekonomů, úřadu práce, agentur práce a jednotlivých ministerstev s cílem nastavení spolupráce mezi klíčovými aktéry na trhu práce za účelem podpory rozvoje Age Managementu

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MŠMT, MV, MMR, MD, MF, MZem, MK, MZ, MŽP, MS, MPO, MO, externí relevantní subjekty

Termín: 2013

Opatření: Plnění plánu činností expertního týmu na základě schváleného usnesení vládou ČR

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MŠMT, MV, MMR, MD, MF, MZem, MK, MZ, MŽP, MS, MPO, MO, externí relevantní subjekty

Termín: 2014

Opatření: Na základě vyhodnocení výsledků z roku 2013 a 2014 pokračovat v realizaci opatření v rámci tohoto cíle z předcházejícího období a zintenzivnit osvědčené činnosti a postupy

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MŠMT, MV, MMR, MD, MF, MZem, MK, MZ, MŽP, MS, MPO, MO, externí relevantní subjekty

Termín: 2015 až 2017

¹² Ergonomie práce se zabývá hledáním ergonomických řešení, která omezují fyzickou zátěž pracovníků.

Opatření: Vyhodnocení spolupráce mezi zodpovědnými subjekty v ČR a expertním týmem složeným ze zástupců jednotlivých resortů

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MŠMT, MV, MMR, MD, MF, MZem, MK, MZ, MŽP, MS, MPO, MO, externí relevantní subjekty

Termín: 2017

Specifický cíl 6: Změnit postoje ke stárnutí na základě informování společnosti o věkové diverzitě jakožto konkurenční výhodě pro firmy i společnost

Opatření: Realizovat kampaň směrem k veřejnosti za účelem zvýšení informování o Age Managementu a o aktivním stárnutí a výhodách mezigenerační spolupráce (s využitím výstupů EY 2012)

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: nestátní organizace, knihovny

Termín: 2013

Specifický cíl 7: Podpořit zavádění konceptu Age Managementu na Úřadě práce ČR

Opatření: Školení vedoucích pracovníků úřadů práce a poradců pro práci s věkově staršími uchazeči o zaměstnání a zaměstnavateli pro vytvoření věkově příznivé atmosféry

Zodpovědnost: MPSV

Termín: 2014

Opatření: Pravidelně vyhodnocovat realizované projekty na podporu rozvoje Age Managementu na Úřadě práce ČR a realizovat kroky vedoucí k přenosu zkušeností a případné aplikace do praxe

Zodpovědnost: MPSV

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Pilotně ověřit a v případě pozitivních výsledků zařadit koncept Age Managementu jako modulu poradenských programů pro cílovou skupinu 50 a více let

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: vzdělávací instituce, Úřad práce

Termín: 2014 až 2017

Specifický cíl 8: Zdůraznit nástroje Age Managementu v oblasti pracovněprávní legislativy, ochrany zdraví při práci a důchodové reformy za účelem podpoření zaměstnavatelů včetně institucí státní správy v zavádění konceptu Age Managementu

Opatření: Vytvořit konkrétní návrhy na změnu legislativy za účelem akcentování vybraných nástrojů Age Managementu (např. sdílená pracovní místa, flexibilní formy práce) v zákoníku práce, zákonu o zaměstnanosti, důchodové a sociální legislativě a v dalších právních předpisech se zvláštním důrazem na:

- zvážit možnosti zavedení flexibilního odchodu do starobního důchodu,
- zavést finanční motivaci pro zaměstnavatele podporující rozvoj flexibilních forem práce s ohledem na potřeby starších pracovníků i absolventů,
- definovat v zákoníku práce nové flexibilní formy práce a podmínky pro jejich aplikaci, které pomohou zaměstnavatelům v jejich využívání,
- revidovat oblast BOZP s ohledem na stárnutí zaměstnanců (nezbytnost zavedení ergonomických opatření)

Zodpovědnost: MPSV, MZ

Termín: 2014 až 2017

Opatření: Na základě výsledků statistických šetření a výzkumů ve vývoji pracovní schopnosti a produktivity iniciovat a formulovat návrhy pro změnu platné legislativy v této oblasti, která povede k posílení možností zaměstnávání starších pracovníků

Zodpovědnost: MPSV, MZ

Termín: 2017

Specifický cíl 9: Zvýšit znalosti o Age Managementu především u lékařů pracujících v oblasti pracovně-lékařské péče a ochrany zdraví při práci.

Opatření: Realizace školení zaměřených na seznámení se s Indexem pracovní schopnosti a jeho používání ve vyšetřovacím schématu zdravotních prohlídek a jeho využití v oblasti ochrany zdraví při práci zejména věkové kategorie 50+

Zodpovědnost: MZ

Spolupráce: MPSV, externí relevantní subjekty

Termín: 2014

Dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce

Rychle se měnící demografická situace v kombinaci s ekonomickou krizí vytváří společenské napětí mezi generacemi a představuje tak výzvu, které je nutno čelit podporou solidarity, dialogu a spolupráce mezi lidmi různých věkových kategorií.

Mezigenerační spolupráce se dotýká celého spektra aktivit napříč společnostmi. Vedle zlepšení sociální soudržnosti vede podpora v této oblasti k vytvoření pozitivních intergeneračních sociálních vazeb prospívajících občanské společnosti, ovlivňuje kvalitu rodinného života, je přínosem v sektoru sociálních a zdravotních služeb a může kladně ovlivňovat i ekonomický rozvoj.

V současné době se mnohé dobrovolné aktivity seniorů formují skrze seniorská hnutí, městské kluby seniorů či řadu zájmových organizací a občanských sdružení, ve kterých senioři převzali dominantní zodpovědnost za realizaci určité oblasti aktivit a činností. Senioři se realizují i v rámci své rodiny či formou sousedské výpomoci.

Výzkumy dokládají¹³, že o dobrovolnické aktivity projevují větší zájem senioři s vyššími příjmy, senioři s příjmy nižšími logicky spíše hledají placené aktivity. Mezi bariéry, které brání dobrovolníkům z řad seniorů zapojit se do dobrovolnické činnosti, patří kulturní mýty hovořící o stáří jako o etapě odpočinku, nedůvěra seniorů ve vlastní schopnosti přenést své životní zkušenosti mladší generaci, obava seniorů s finančního zatížení v případě zapojení se do dobrovolnických aktivit a bariéry plynoucí z jejich psychického stavu a celkové únavy.

Vize: Senioři jako nedílná, aktivní a samozřejmá součást naší společnosti

V následujícím období se musíme zaměřit na posilování stabilních mezigeneračních vztahů, odpovídající infrastrukturu a míru integrace a participace.

Mezigenerační vztahy se zejména dotýkají změny postojů společnosti vůči seniorům a negativnímu demografickému vývoji. Existující stereotypy ve společnosti spoluutvářejí média negativním zobrazováním seniorů jako ekonomické zátěže pro společnost.

Pozitivní postoje k problematice stáří a stárnutí je nezbytné formovat od nejútlejšího věku výchovou v rodině a ve školském vzdělávacím systému. Zaměřit pozornost musíme nejen na aktivity, které povedou k pochopení potřeb seniorů a procesu stárnutí mladšími lidmi. Důležité je i rozvíjet aktivity, které přiblíží svět mladých lidí seniorům a povede ke vzájemnému oboustrannému porozumění. Rozvoj mezigenerační spolupráce je výzvou rovněž pro zaměstnavatele například využitím mentoringu, tj. metody umožňující vzdělávání na pracovišti přímo při výkonu práce.

¹³ např. Eurostat, 2011

Oblast infrastruktury cílí na vytvoření zázemí pro vícegenerační setkávání, které zároveň efektivně naplňuje další sociální a zdravotní služby. Integrace a participace se zaměřuje na naplnění role seniorů jakožto plnohodnotných a aktivních členů společnosti.

K posílení mezigenerační spolupráce a k rozvoji občanské společnosti může významně přispět institut dobrovolnictví. Dobrovolnická činnost na jedné straně napomáhá zvýšení kvality života seniorů, kteří potřebují podporu, pomoc či péči. Na straně druhé dobrovolnictví vytváří alternativní příležitosti pro aktivní zapojení do společnosti po opuštění trhu práce a slouží jako prevence sociálního vyloučení ve vyšším věku.

Aktivizovat seniory, zdůrazňovat hodnotu dobrovolnictví a rozšířit možnosti smysluplné účasti na dobrovolných aktivitách je jedním z hlavních cílů této priority. Aktivovat seniory lze prostřednictvím multigeneračních center, poradenských pozic při úřadech práce a v nemocnicích, informačních kampaní a především skrze spolupráci se seniorskými a proseniorskými organizacemi a s neziskovým sektorem obecně. K aktivizaci je nezbytná podpora seniorů a posilování jejich sebedůvěry ve vlastní schopnosti, a to hned v počáteční fázi rozhodování, zda se do dobrovolnické aktivity zapojí či nikoliv.

Strategický cíl 1: Posilování stabilních mezigeneračních vztahů a spolupráce v rodině, komunitě i na celospolečenské úrovni

Specifický cíl 1: Posilování kvality sdělovacích prostředků s ohledem na profesionalitu, osobní zodpovědnost a serióznost

Opatření: Zvyšování povědomí veřejnosti o potenciálu a přínosech starších pracovníků a seniorů pro společnost

Zodpovědnost: MPSV,

Spolupráce: veřejnoprávní sdělovací prostředky, školská zařízení, knihovny

Termín: 2014

Opatření: Uspořádat informační semináře pro novináře a další mediální aktéry za účelem zvýšení mediální kultury o postavení seniorů ve společnosti

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: neziskové organizace, MK, knihovny

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Pravidelně revidovat etické kodexy veřejnoprávních sdělovacích prostředků a vydávat doporučení pro etické postupy při informování veřejnosti o stáří, stárnutí, seniorech a mezigeneračních otázkách

Zodpovědnost: MPSV, MK

Spolupráce: veřejnoprávní sdělovací prostředky, nestátní organizace

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Vytvářet prostor pro veřejnou diskuzi zaměřenou na destigmatizaci seniorů, proces stárnutí a postavení seniorů ve společnosti, detabuizaci smrti, šíření příkladů dobré praxe mezigenerační spolupráce aj.

Zodpovědnost: MPSV, MŠMT, MV, MMR, MD, MZem, MK, MZ, MŽP, MS, MPO, MO,

Spolupráce: nestátní organizace, veřejnoprávní média, Rada vlády pro seniory, knihovny

Termín: 2013 až 2017

Specifický cíl 2: Zvyšovat úctu ke stáří, dialog a spolupráci mezi studenty a seniory na základních a středních školách

Opatření: Motivovat mateřské, základní a střední školy a knihovny ke každoročnímu otevření jednoho dne seniorům (např. 29. dubna – Evropský den solidarity mezi generacemi)

Zodpovědnost: MŠMT, MK

Spolupráce: MPSV, regiony, základní a střední školy, neziskové organizace, knihovny

Termín: každoročně od 2013

Opatření: Vyhlašovat umělecké a literární soutěže pro základní a střední školy, základní umělecké školy, střediska volného času, dětské domovy a další instituce a organizace na témata spojená se stářím a mezigeneračním dialogem

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: základní a střední školy, základní umělecké školy, další školská zařízení, nestátní organizace, místní a krajské samosprávy, knihovny

Termín: každoročně od 2013

Opatření: Podpořit realizaci projektů na poskytování kurzů počítačové gramotnosti poskytnuté seniorům žáky základních a středních škol a prostřednictvím knihoven

Zodpovědnost: MŠMT, MK

Spolupráce: základní a střední školy, nestátní organizace, místní a krajské samosprávy, knihovny

Termín: 2014

Opatření: Při zvyšování úcty ke stáří, dialogu a spolupráce mezi generacemi zohledňovat při realizaci jednotlivých aktivit znevýhodněné a zranitelné skupiny seniorů (např. oběti totalitních režimů, osamocенých seniorů aj.)

Zodpovědnost: MPSV, MŠMT

Spolupráce: základní a střední školy, neziskové organizace, knihovny, veřejné sdělovací prostředky, místní a krajské samosprávy

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Pravidelně revidovat etické kodexy veřejnoprávních sdělovacích prostředků a vydávat doporučení pro etické postupy při referování o stáří, stárnutí, seniorech a mezigeneračních otázkách

Zodpovědnost: MK, MPSV

Spolupráce: veřejnoprávní sdělovací prostředky, nestátní organizace

Termín: 2013 až 2017

Specifický cíl 3: Rozvíjet podmínky pro mezigenerační setkávání a spolupráci

Opatření: Podpořit rozvoj multigeneračních center poskytujících zázemí pro setkávání napříč věkovými a sociálními skupinami, které zprostředkovávají vzdělávací, zájmové a další aktivity a služby

Zodpovědnost: MPSV, MŠMT, MZ, MK

Spolupráce: nestátní organizace, knihovny, místní a krajské samosprávy

Termín: 2014 až 2017

Opatření: V návaznosti na doporučení Rady vlády pro seniory a stárnutí populace a za pomoci participujících subjektů připravit metodiku pro práci městských a obecních knihoven zaměřenou na posilování sociálních vazeb a snášenlivost v místní komunitě a na rozvíjení mezigeneračního dialogu dětí, mládeže a seniorů. Doplnit vzdělávání knihovníků o příslušnou oblast.

Zodpovědnost: MK, NK ČR, krajské knihovny

Spolupráce: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, nestátní organizace (Spolek pro obnovu venkova, SKIP aj.)

Termín: 2014 až 2016

Opatření: Při Radě vlády pro seniory a stárnutí populace vytvořit pracovní skupinu za účelem vytvoření doporučení obcím pro rozvoj mezigeneračních vztahů a spolupráce

Zodpovědnost: MPSV, Rada vlády pro seniory a stárnutí populace

Termín: 2013 až 2014

Opatření: Realizovat sociologický výzkum zaměřený na roli prarodiče v České společnosti

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: výzkumné instituce, univerzity

Termín: 2014 až 2017

Strategický cíl 2: Podpořit zapojení seniorů do dobrovolnické činnosti a překonání mýtu, že senioři mohou být pouze „příjemci“ dobrovolných aktivit

Specifický cíl 1: Rozvoj dobrovolnictví na základě schválení nového zákona o dobrovolnictví a podpory dobrovolných činností

Opatření: V nové legislativní úpravě o dobrovolnické službě jasně definovat a uzákonit benefity pro dobrovolnickou činnost

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MV, Rada vlády pro NNO

Termín: od 2013

Opatření: V rámci nového zákona o dobrovolnické službě realizovat výzkumný projekt na zjištění návratnosti investic do aktivního zapojení osob starších 50 a více let a seniorů do dobrovolné činnosti

Zodpovědnost: MŠMT, MPSV

Spolupráce: MV, výzkumné instituce

Termín: 2014

Opatření: Vytvářet podmínky a podpořit realizaci projektů na dobrovolnictví seniorů ve veřejných službách a institucích, jako například ve školství (pěší doprovod dětí do škol, hlídání přechodů před školami, doučování, smysluplné využití volného času dětí), v knihovnách, v nemocnicích nebo v sociálních a zdravotních službách (domovy pro seniory, aj.)

Zodpovědnost: MŠMT, MPSV, MZ

Spolupráce: základní a střední školy, nestátní organizace, knihovny

Termín: 2014

Opatření: Inicivace a podpora projektu tzv. časové banky, jejímž principem je vzájemná výpomoc na základě rozdílných dovedností a možností

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: nestátní organizace, obce a kraje

Termín: 2015

Kvalitní prostředí pro život seniorů

Občané mohou být aktivní pouze za předpokladu zajištění odpovídajícího kvalitního prostředí. Seniori jsou jednou z ohrožených skupin v přístupu účasti na životě společnosti, a to z důvodu kombinace různých negativních bariér, zejména horšího zdravotního stavu, nižších příjmů, nižší úrovně vzdělání, nedostatečné dopravní dostupnosti, ztíženému přístupu ke službám, výskytu věkové diskriminace a přetrvávajících společenských stereotypů ve stáří.

Prioritní aktuální problémy, které je třeba řešit na komunitární úrovni, lze shrnout do následujících oblastí:

- účast na formálním i neformálním společenském (komunitárním) životě,
- zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví,
- odpovídající úroveň bydlení a poskytovaných sociálních a zdravotních služeb,
- zabezpečení dopravní obslužnosti.

Pro zajištění plné integrace seniorů je zásadní minimalizovat (negovat) přetrvávající negativní postoje společnosti ke stárnutí. Stárnutí populace je většinou prezentováno pouze v kontextu zvyšujících se nákladů na zdravotní a sociální péči a rostoucích nároků na důchodový systém. Přínos seniorů pro občanskou společnost není dostatečně zdůrazňován. Všichni relevantní aktéři by se proto měli podílet na vytváření pozitivního obrazu stárnutí a seniorů. Seniori jsou rovněž nejvíce ohroženou skupinou osob v souvislosti s trestnou činností. Jsou často oběťmi fyzického i psychického násilí, oběťmi podvodů a krádeží.

Mezinárodní výzkumy ukazují¹⁴, že většina populace si přeje bydlet ve svém domově, v komunitě, ve které má vazby na rodinu a sousedy. Toto je však možné pouze za předpokladu rozvinutých terénních služeb a dostatečné občanské vybavenosti. S měnící se věkovou strukturou obyvatelstva bude nezbytné rozvíjet nové formy bydlení, které budou propojeny s různými stupni péče, budou zohledňovat měnící se vzorce rodinného života a budou finančně a místně dostupné. V současné době je výrazně podceňována příprava na stáří v souvislosti se zajištěním vhodného bydlení, tj. zajištění vhodné velikosti bytu, úprava bytu a zvýšení bezpečnosti při běžném pohybu.

V oblasti dopravy seniori využívají především městskou hromadnou službu.

Z výzkumů¹⁵ vyplývá však značná nespokojenost seniorů s kvalitou veřejné dopravy, především se špatným infrastrukturním přístupem a nedostatečnou vyvážeností tras jednotlivých linek. Stále se vyskytují fyzické bariéry, které brání seniorům se zdravotním postižením využívat veřejné dopravní prostředky, což vede ke snížení jejich soběstačnosti a zvýšení závislosti na pomoci ve svém okolí. S dopravou úzce souvisí i rozvoj bezpečného a přístupného prostředí.

¹⁴ blíže viz Podkladová studie

¹⁵ blíže viz Podkladová studie

Vize: Kvalitní prostředí s odpovídající infrastrukturou, dostatečnou nabídkou bydlení a občanské vybavenosti umožňující aktivní zapojení seniorů do komunitního života

Seniorům je třeba zajistit maximální sociální, politickou i ekonomickou participaci na životě společnosti, zejména finančně a místně dostupnou dopravu, odpovídající úroveň bydlení a poskytovaných služeb a přístup ke kulturnímu a společenskému životu a nezbytné bezpečné zázemí pro zapojení se do mezigeneračního dialogu.

Aktivní účast seniorů na životě společnosti má mnoho předností nejen pro seniory samotné, ale i pro celou společnost. Senioři nabízejí obrovský potenciál svých celoživotních zkušeností a znalostí, jejich aktivní účast je úzce spojena s dobrým zdravím i vyšší spokojeností, což se odráží i na výdajích zdravotní péče. Zapojení seniorů do komunitního života obohacuje život dané komunity, přináší jí stabilitu a možnost využívat celoživotní moudrosti pro komunitní práci. Pro seniory je participace na společenských aktivitách důležitá z hlediska navázání nových vztahů, budování si úcty a respektu a pocit užitečnosti prostřednictvím vlastní seberealizace. Navíc tak dochází k posilování sociální integrace a společenské koheze.

Bytová politika by měla být v budoucnu koncipována s ohledem na zvyšující se podíl seniorů. Cílovou skupinou v této oblasti nejsou jen nejstarší občané, ale i ti, kteří již své děti vychovali, a jejich důchodový věk se teprve blíží. Včasné řešení budoucích výzev spojených se stářím tak může pomoci pozitivně reagovat na budoucí demografickou situaci v naší společnosti. Vhodná bytová politika a územní plánování zohledňující současné i budoucí potřeby seniorů, koncepce a příprava vytváření sousedství a komunit, bezbariérové prostředí přátelské všem generacím přispívá k prodlužování nezávislého kvalitnějšího života seniorů, který jim umožňuje být aktivními a podílet se skrze své znalosti a celoživotní moudrost na fungování komunity svých nejbližších, přátel i celé společnosti. Adekvátní, bezpečné a dostupné bydlení prodlužuje nezávislý život seniorů a zvyšuje jeho kvalitu.

Doprava pro seniory musí být spolehlivá a finančně a místně dostupná k sociálním, zdravotním a dalším důležitým základním službám. Města a obce by měly rozvíjet specializovanou dopravu pro seniory se zvláštními potřebami, které zajistí jejich maximální možnou nezávislost. Pro seniory je často snazší jezdit na kole než chodit pěšky. Důraz by měl být kladen nejen na rozvoj stezek pro cyklisty, ale rovněž na zvyšování bezpečí cyklistů.

Pro seniory je bezpečnost jednou z nejdůležitějších hodnot, a proto musíme přijmout taková opatření, která zvýší informovanost a schopnost samotných seniorů se bránit a rovněž zajistit dostatečnou informovanost o problematice stáří a stárnutí ze strany příslušníků Policie ČR a dalších relevantních aktérů.

Strategický cíl 1: Zvyšovat aktivní zapojení seniorů do komunitního života

Specifický cíl 1: Zapojení seniorů do diskuze nad důležitými opatřeními týkající se života obyvatel na místní a krajské úrovni

Opatření: Projednat na zasedání Rady vlády pro seniory a stárnutí populace formulace a schválení Doporučení Rady ke vzniku tzv. Rad seniorů na úrovni obcí a krajů

Zodpovědnost: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, MPSV

Termín: 2013

Opatření: Inciovat usnesení vlády ČR k doporučení obcím a krajům na zřízení Rad seniorů, kterým bude poskytnut prostor pro pravidelné scházení a diskusi nad jejich závěry týkající se životních podmínek v dané lokalitě

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: místní a krajské samosprávy

Termín: 2014

Opatření: Monitoring zkušeností s již existujícími i nově vzniklými Radami seniorů na lokální a krajské úrovni a provádění pravidelného hodnocení

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: místní a krajské samosprávy

Termín: 2015 až 2017

Opatření: Sbírat a oceňovat podněty pro nové koncepce práce se seniory a podporovat jejich přenos do praxe na místní a krajské úrovni

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, místní a krajské samosprávy, akademická sféra, knihovny

Termín: 2015 až 2017

Opatření: Zapojit seniory do sousedské i širší komunity a podpořit vzájemnou výpomoc mezi seniory jakožto jednoho ze způsobů zlepšení zdravotního stavu seniorů a odložení nároků na péči ze strany státu

Zodpovědnost: MMR, MPSV, MZ

Spolupráce: nestátní neziskové organizace pracující se seniory jako cílovou skupinou, knihovny

Termín: 2013 až 2017

Strategický cíl 2: Vytvářet prostředí s odpovídající infrastrukturou, vhodnou nabídkou různých forem bydlení a dostatečné občanské vybavenosti

Specifický cíl 1: Přispět ke zvýšení bezbariérovosti a dostupnosti veřejné dopravy jakožto zásadní podmínky pro aktivní stárnutí a zapojení seniorů do společnosti

Opatření: Vytvořit meziresortní odbornou skupinu, jejímž cílem bude vytvoření souboru doporučujících opatření pro stát, kraje, města a obce rozvoje a zkvalitnění dopravy pro seniory

Zodpovědnost: MD

Spolupráce: MPSV, MZ, MMR, MF, místní a krajská samospráva, Rada vlády pro seniory a stárnutí populace

Termín: 2013

Opatření: Ve všech strategických dokumentech rozvoje veřejné dopravy explicitně zdůrazňovat potřeby seniorů, a to s pohledem na zajištění finanční, místní, časové dostupnosti a s ohledem na rozdílné potřeby vznikající v seniorském věku

Zodpovědnost: MD

Spolupráce: MPSV, MF, místní a krajské samosprávy

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Zvýšit povědomí seniorů o alternativních způsobech dopravy, které jsou bezpečnější než využívání automobilu do vysokého věku, a které zároveň vedou ke zvýšení jejich mobility

Zodpovědnost: MPSV, MD

Spolupráce: místní a krajské samosprávy, neziskové organizace

Termín: 2013 až 2017

Specifický cíl 2: Zvýšit povědomí architektů o potřebách seniorů při navrhování a vytváření venkovního prostředí a staveb občanského vybavení

Opatření: Zajistit širokou publicitu a podpořit diskuzi o tématech spojených s rozvojem nových forem bydlení pro seniory jako jednoho z důležitých společenských témat

Zodpovědnost: MMR, MPSV

Spolupráce: MŽP, Česká komora architektů, nestátní organizace

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Seznámit architekty s potřebami seniorů v urbanistické i bytové výstavbě realizací vzdělávacích programů v rámci dalšího vzdělávání

Zodpovědnost: MMR

Spolupráce: MPSV, Česká komora architektů, nestátní organizace

Termín: 2013

Specifický cíl 3: Zdůraznit populační stárnutí v bytové politice s ohledem na měnící se potřeby seniorů a jejich heterogenitu a podpořit rozvoj nových typologických forem bydlení pro seniory reagujících na aktuální společenskou potřebu

Opatření: Vypracovat komparativní studii řešení poskytovaných služeb spojených s bydlením v jiných státech s ohledem na rozdílné potřeby seniorů a rozdílné tradice v jednotlivých státech, na jejímž základě dojde k vymezení vhodného bydlení pro seniory při současném zajištění široké nabídky možností bydlení v dané lokalitě reagující na měnící se potřeby v průběhu stárnutí

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MMR, Česká komora architektů, akademická sféra

Termín: 2014

Opatření: Navrhnout seznam doporučení určených specificky obcím vedoucích k podpoření kvalitních projektů seniorského bydlení a jejich propagaci

Zodpovědnost: MMR, MPSV

Spolupráce: místní a krajské samosprávy, odborné spolky a neziskové organizace, vysoké školy, developerské firmy, Česká komora architektů

Termín: 2014

Opatření: Vyhlášení kvalitních projektů řešení seniorského bydlení s aktivním zapojením obcí do projektů

Zodpovědnost: MMR

Spolupráce: MF, MPSV, místní a krajské samosprávy

Termín: 2014

Opatření: Vytvoření dotačního programu na realizaci experimentálních projektů kvalitního bydlení pro seniory, připravených na základě zpracovaných rešerší realizovaných projektů a politik pro seniory v Evropském prostředí

Zodpovědnost: MMR

Spolupráce: MPSV, MZ, MF

Termín: 2014

Opatření: Provádět metodickou činnost v oblasti bezbariérového užívání staveb s cílem vytvářet podmínky pro samostatné a bezpečné užívání těchto staveb pro všechny generace včetně seniorů

Zodpovědnost: MMR, MD

Spolupráce: Česká komora architektů

Termín: 2013 – 2017

Specifický cíl 4: Zvýšit bezpečnost a ochranu seniorů s důrazem na témata prevence kriminálních útoků, domácího násilí, poškozování spotřebitele – zákazníka a bezpečnost v dopravě

Opatření: Organizovat semináře a přednášky zaměřené na prevenci kriminálních útoků, prevenci domácího násilí, způsoby zabezpečení majetku, prevenci poškozování spotřebitele – zákazníka, kurzy sebeobrany, a to ve spolupráci policejních škol s útvary Policie ČR

Zodpovědnost: MV

Spolupráce: místní a krajské samosprávy, Policie ČR, MPSV, knihovny

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Zohledňovat seniory jako účastníky silničního provozu a posilovat vzájemnou spolupráci ze strany Policie ČR a městské policie

Zodpovědnost: MV

Spolupráce: kraje, města a obce

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Prostřednictvím pořádání seminářů a přednášek a využitím veřejnoprávních sdělovacích prostředků zvýšit informovanost seniorů – spotřebitelů o nekalých obchodních praktikách

Zodpovědnost: MPSV, MV

Spolupráce: MPO, nestátní organizace, knihovny

Termín: 2013

Opatření: Analyzovat legislativní nástroje upravující ochranu spotřebitelů a využívání kontrolních mechanismů ze strany České obchodní inspekce

Zodpovědnost: MPSV, MPO

Spolupráce: Česká obchodní inspekce

Termín: 2014

Specifický cíl 5: Zvýšit informovanost příslušníků Policie České republiky o problematice stárnutí

Opatření: Zapracovat oblast stárnutí a seniorů do vzdělávacích osnov policejních škol všech úrovní.

Zodpovědnost: MV

Spolupráce: MPSV, Rada vlády pro seniory, nestátní organizace

Termín: 2013

Zdravé stárnutí

Zdraví, integrace a participace jsou úzce propojeny. Zdraví je zásadním předpokladem pro aktivní začlenění na trh práce, do společenských i dobrovolnických aktivit. Podpora sociální integrace a participace má pozitivní dopad na zdravotní stav aktivních seniorů, na systém sociální a zdravotní péče o seniory.

Zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva je úzce spojeno s ekonomickým růstem, zvyšováním konkurenceschopnosti a růstem reálných příjmů seniorů. Dostupná statistická data a studie potvrzují, že lepší zdraví se pozitivně odráží ve vyšší výdělků a nabídce na trhu práce a zároveň snižuje počet předčasných odchodů do důchodu.

V současné době je v ČR věnováno málo prostoru prevenci a osvětě. Preventivní programy jsou pak velmi často zaměřeny pouze na seniory a dostatečně neodráží rozmanité potřeby občanů starších 50 a více let. Na druhé straně, častou bariérou je i jejich nedostatečný zájem a motivace zúčastňovat se preventivních akcí.

Velký význam v rozvoji zdravých podmínek mají místní samosprávy, které by se v rámci své samostatné působnosti měly zabývat i všestranným rozvojem svého území a potřebami svých občanů. Právě vytváření místních komunit a realizace specifických programů v jejich rámci představuje nejúčinnější nástroj vedoucí ke změnám či podpoření zdravého životního stylu.

Vize: Zdravý životní styl a prevence nemoci jako základní předpoklad pro zvýšení kvality a prodloužení aktivního života ve stáří

Podpora zdravého životního stylu musí začít v dětství, neboť rané zkušenosti jsou předurčujícími faktory chování v dospělosti. Investice do vzdělání v mladém věku pozitivně ovlivňují míru zdraví, sociální integraci a participaci ve starším věku. Zároveň pozdější investice do aktivního a zdravého stárnutí se ukazují být rovněž efektivní. S podporou zdravého životního stylu souvisí i zdravé podmínky a prostředí ve škole, v zaměstnání a v komunitě.

Rozvoj zdravotní gramotnosti musí být podporován od narození až do seniorského věku. Senioři stejně tak jako jiné generace musí mít dostatek informací o tom, jak udržovat své zdraví a předcházet onemocněním, zvláště těm, která jsou typická i pro vyšší věk. Celkový zdravotní stav obyvatelstva odpovídá individuálnímu přístupu každého jednotlivce, protože za své zdraví nese odpovědnost do jisté míry každý sám za sebe.

Investice do zdraví se pozitivně odráží na zvyšování ekonomického potenciálu starších pracovníků a seniorů i na sociální soudržnosti. Stát musí vytvářet zdravé podmínky a podporovat programy zaměřující se na motivaci lidí ke zdravému životnímu stylu, k využívání nabídky preventivních programů a k převzetí odpovědnosti za svůj život.

Zvláštní důraz musí být kladen na osoby s nízkým socioekonomickým statusem a na národnostní a etnické menšiny. Programy na podporu zdraví musí být místně dostupné a jejich nabídka musí být dostatečně rozmanitá s ohledem na rozdílné potřeby a heterogenitu staršího věku.

Strategický cíl 1: Zvyšovat informovanost nejen seniorů o zdravém životním stylu a motivovat je k odpovědnosti za své zdraví

Specifický cíl 1: Zvýšit informovanost o významu zdravého životního stylu a prevence nemoci mezi všemi věkovými skupinami se zaměřením na občany starší 50 a více let tak, aby mohli na základě znalostí a informací rozhodovat o svém životě.

Opatření: Realizace cílených informačních kampaní o pozitivních dopadech podpory zdraví pro seniory za využití nástrojů sociálního marketingu.

Zodpovědnost: MZ, MPSV, Státní zdravotní ústav

Spolupráce: místní a krajské samosprávy, nestátní organizace, knihovny, zdravotní pojišťovny

Termín: 2014 až 2017

Opatření: Využít potenciál vzdělávací soustavy k zařazení kurzů s tématy zdravý životní styl a jeho dopad na zdraví populace a doporučit vysokým školám realizujícím U3V zařadit do příslušných kurzů témata zdravého životního stylu a jeho dopadu na zdraví populace

Zodpovědnost: MŠMT, MZ

Spolupráce: Asociace U3V, vzdělávací instituce, knihovny

Termín: 2014

Specifický cíl 2: Podpořit výzkum na téma podpory zdraví a zdravého stárnutí a sledovat relevantní statistická data, která budou využitelná pro porovnávání jednotlivých obcí

Opatření: Zpracovat cost-benefit analýzu na téma návratnosti investic do podpory zdraví, zdravého a aktivního stárnutí

Zodpovědnost: MZ

Spolupráce: výzkumné instituce, MPSV

Termín: 2014 až 2015

Opatření: Navázat spolupráci s Českým statistickým úřadem a Ústavem zdravotnických informací a statistiky ČR za účelem vytvoření sady indikátorů určených obcím k následnému porovnávání zdravotního stavu seniorů

Zodpovědnost: MZ

Spolupráce: MPSV, ČSÚ, ÚZIS, Národní síť Zdravých měst ČR

Termín: 2015

Strategický cíl 2: Vytvářet dostatečnou nabídku preventivních programů v komunitě a ve společnosti, která akcentuje holistický přístup

Specifický cíl 1: Podporovat a aktivizovat obce a regiony v rozvíjení zdravého prostředí, které je přátelské všem generacím

Opatření: Informovat obce a regiony o přínosech zapojení se do programů Národní sítě Zdravých měst ČR a souvisejících tematických programů prostřednictvím sbírání a šíření příkladů dobré praxe a každoročně vyhodnocovat fungování uvedených programů

Zodpovědnost: MPSV, MZ

Spolupráce: Národní síť Zdravých měst ČR, Státní zdravotnický ústav

Termín: 2013 až 2017

Specifický cíl 2: Podpořit aktivity a projekty související s tématem zdravého stárnutí s ohledem na rozmanité potřeby seniorů (s ohledem na jejich věk, etnický původ, socioekonomický statut)

Opatření: Navázat spolupráci mezi MZ a MPSV za účelem navržení obsahu nového dotačního programu na podporu zdraví a zdravého životního stylu pro seniory a finančně zabezpečit jeho realizaci

Zodpovědnost: MZ, MPSV

Spolupráce: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace

Termín: 2013 až 2014

Opatření: Otevření dotačního programu na podporu zdraví a zdravého životního stylu pro seniory včetně ocenění nejlepších výsledků

Zodpovědnost: MZ, MPSV

Termín: 2015

Opatření: Podpora fyzických aktivit pro seniory pomocí projektů v rámci dotačních řízení relevantních orgánů státní správy a samospráva a zvýšení informovanosti o těchto aktivitách

Zodpovědnost: MZ, MPSV,

Spolupráce: místní a krajské samosprávy

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Rozšířit spolupráci orgánů státní správy s nestátními organizacemi zabývajícími se péčí o seniory s cílem posilovat respekt státní správy vůči seniorům

Zodpovědnost: MPSV, MŠMT, MV, MMR, MD, MZem, MK, MZ, MŽP, MS, MPO, MO

Spolupráce: Rada vlády pro seniory, nestátní organizace

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Navrhnout formát ocenění, které bude každoročně udělováno za nejlepší aktivitu v oblasti podpory zdravého stárnutí

Zodpovědnost: MZ, MPSV

Spolupráce: nestátní organizace

Termín: 2013

Opatření: Navázat spolupráci s relevantními resorty v rámci Evropského inovačního partnerství pro aktivní a zdravé stárnutí a informovat se o plánovaných a probíhajících projektech v oblasti inovací na národní úrovni

Zodpovědnost: MPSV, MZ

Spolupráce: MŠMT, akademická sféra, nestátní organizace, knihovny

Termín: 2013 až 2017

Specifický cíl 3: Podpořit vzdělávání pro relevantní profese v oblasti veřejného zdraví za účelem zvýšení znalostí nástrojů ke zvyšování komunitního zdraví¹⁶ a principů v jejich práci se staršími lidmi

Opatření: Prostřednictvím akreditace kurzů celoživotního vzdělávání zdravotnických a sociálních pracovníků a pracovníků sociální péče podporovat témata se zaměřením na zdravé stárnutí.

Zodpovědnost: MPSV, MZ

Spolupráce: Státní zdravotní ústav

Termín: 2014

Opatření: Zahrnout oblast zdravého stárnutí do středoškolských vzdělávacích programů ve zdravotnické a sociální oblasti

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MZ, MPSV, vzdělávací instituce

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Rozšířit nabídku rekvalifikačních kurzů za účelem získání kvalifikace v oblasti zdravého životního stylu a komunitního zdraví s důrazem na oblast výživového poradenství pro nezaměstnané osoby starší věku 50 a více let

Zodpovědnost: MPSV, MŠMT

Spolupráce: vzdělávací instituce

Termín: 2013 až 2017

¹⁶ Úroveň tělesné, duševní a sociální pohody komunity, ve které člověk žije.

Péče o nejkřehčí seniory s omezenou soběstačností

Důsledkem demografického stárnutí bude zvýšený nárůst požadavků na sociální a zdravotní péči, který s sebou bude přinášet i vyšší nároky na udržitelné fungování obou systémů. Na tuto situaci je nutné se připravit a realizovat kroky vedoucí k zefektivnění poskytování sociální a zdravotní péče.

Pro zajištění kvalitní péče musí být rozvíjeny všechny druhy sociálních služeb, aby si každý mohl zvolit dle své individuální situace a svých preferencí. Vybrat si formu péče a konkrétní službu je možné jen na základě znalosti všech dostupných možností. Základním typem služby je poradenství, které musí být dostupné a kvalitní.

Systém péče o seniory, kteří již potřebují nějaký druh pomoci, je poskytován především zdravotními a sociálními službami, které nejsou dostatečně provázané. V současné době existuje 2 762 poskytovatelů sociálních služeb, jejichž jednou z cílových skupin jsou senioři. Z uvedeného počtu je 1 838 služeb nepobytových a 924 pobytových se souhrnnou kapacitou 49 259 lůžek. Výhradně seniorům jsou určeny domovy pro seniory, kterých je v současné době 515, což představuje 8% podíl všech sociálních služeb a 48 % všech pobytových sociálních služeb. Domovy pro seniory mají souhrnnou kapacitu 39 730 lůžek, což je 54 % lůžek všech pobytových služeb. Sociální služby tak představují významnou pomoc při poskytování péče potřebným seniorům.

S ohledem na demografické predikce lze předpokládat, že v budoucnu se zvýší počet onemocnění typických pro vyšší věk¹⁷, mezi které patří neurodegenerativní onemocnění, především pak Alzheimerova choroba. Proto musí být rozvíjena specializovaná péče o tyto osoby, a to s ohledem na zachování co nejvyšší kvality jejich života a co nejvyšší úrovně nezávislosti.

Vize: Široká nabídka provázaných sociálně-zdravotních služeb včetně zapojení pečovatелů, která bude reagovat na specifické potřeby nejkřehčích seniorů s omezenou soběstačností

Péče o nejstarší seniory má nabízet co nejširší škálu služeb, které odpovídají jejich rozdílným potřebám a životním situacím. Vybrat si formu péče a konkrétní službu je možné jen na základě znalosti všech dostupných možností. Poradenské služby musí být dostupné a kvalitní.

V oblasti profesionální péče, musí dojít k provázání zdravotnických, sociálních a dalších služeb poskytovaných v domácím prostředí. Zvláštní pozornost pak musí být věnována rozvoji specializované geriatrické péči včetně komplexní diagnostiky. V souvislosti s predikcemi nárůstu počtu osob trpících některou z forem demence se musí rozvíjet specializovaná péče o tyto osoby, a to s ohledem na zachování co nejvyšší kvality jejich života a co nejvyšší úrovně nezávislosti. V oblasti poskytování sociálních služeb musí dojít

¹⁷ Dle kvalifikovaného odhadu Alzheimer Europe a Alzheimers Disease International je předpokládán nárůst počtu osob s onemocněním demence z 88 000 tisíc v roce 2000 na 227 000 v roce 2050

ke zvýšení prestiže a legislativnímu vymezení kompetencí a požadavků tak, aby sociální práce jako profese zaručovala stejnou úroveň kvality a odbornosti.

Nedílnou součástí péče o seniory musí být i podpora rodiny a zapojení rodinných příslušníků do poskytovaných služeb. Vzdělávání a podpora neformálních pečujících je jednou z nejefektivnějších investic v rámci dlouhodobé péče a obecně péče o seniory. Zvýší se produktivita této skupiny poskytovatelů, což povede k lepším výsledkům péče, nižším nákladům pro zdravotní a sociální systém, ale také snížení zdravotních komplikací. Rodinní příslušníci pečující o seniory proto musí dostat maximální podporu ve formě vzdělávání, psychologického poradenství a dostupné nabídky odlehčovacích služeb.

Zvýšení požadavků na zdravotní a sociální péči, a tedy i rostoucí tlak na veřejné finance, lze částečně kompenzovat pomocí využívání asistivních technologií¹⁸, které mohou zvýšit kvalitu života seniorů, nezávislost, a zároveň jim pomoci zůstat aktivními v práci nebo v komunitě. Asistivní technologie mohou rovněž výrazně usnadnit péči pečujícím rodinám a umožnit tak seniorům setrvat v domácím prostředí.

Strategický cíl 1: Nabídnout co nejširší škálu služeb včetně specializované geriatrické péče, které odpovídají rozdílným potřebám a specifickým životním situacím seniorů

Specifický cíl 1: Zajistit poskytování dlouhodobé a paliativní péče s ohledem na zajištění kontinuity a místní i časové dostupnosti

Opatření: Nastavení fungujícího systému dlouhodobé péče (včetně paliativní), který zajistí seniorům přístup ke kvalitním koordinovaným, komplexním a vzájemně provázaným zdravotně-sociálním službám

Zodpovědnost: MZ, MPSV,

Spolupráce: místní a krajské samosprávy, zdravotnická zařízení a zařízení sociální péče, zdravotní pojišťovny

Termín: 2013

Opatření: Nastavit systém hodnocení a každoročně vyhodnocovat účinnost, příp. navržené /provedené změny v systému dlouhodobé péče

Zodpovědnost: MZ, MPSV

Spolupráce: zdravotnická zařízení a zařízení sociální péče, zdravotní pojišťovny

Termín: každoročně

¹⁸ výrobky, zařízení nebo vybavení, ať už běžně získané, modifikované nebo upravené, které se používají k udržení, zvýšení nebo zlepšení funkčních schopností osob se zdravotním postižením

Specifický cíl 2: Rozvíjet specializovanou geriatrickou péči v celém průběhu nemoci, tj. od akutní přes následnou a doléčovací fázi

Opatření: Vytvořit pracovní skupinu za účelem naplánování nezbytných kroků a konkrétního postupu za účelem rozvoje a zvýšení dostupnosti geriatrické péče s časovým harmonogramem a předpokládanými finančními náklady

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MZ, Česká gerontologická a geriatrická společnost, zdravotní pojišťovny, místní a krajské samosprávy, zdravotnická zařízení

Termín: 2013 – 2014

Opatření: Na základě diskuze a s ohledem na aktuální hospodářskou a politickou situaci realizovat navržený postup směřující k rozvoji geriatrické péče v ČR

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MZ, Česká gerontologická a geriatrická společnost, zdravotní pojišťovny, místní a krajské samosprávy, zdravotnická zařízení

Termín: 2014 - 2017

Specifický cíl 3: Nastavit systém péče o osoby s demencí včetně výcvikových programů a vzdělávání v této oblasti

Opatření: Ustanovit odbornou pracovní skupinu pro zpracování národního plánu péče o osoby s demencí (tzv. Plánu Alzheimer), jehož součástí bude i vyčíslení finančních nákladů a jeho schválení vládou

Zodpovědnost: MZ

Spolupráce: MPSV, MŠMT, zástupci odborných institucí a organizací, zdravotní pojišťovny, místní a krajské samosprávy

Termín: 2014

Opatření: Realizace úkolů a opatření uložených v Národním plánu péče o osoby s demencí (tzv. Plánu Alzheimer)

Zodpovědnost: MZ,

Spolupráce: MPSV, MŠMT, zdravotní pojišťovny, místní a krajské samosprávy

Termín: 2014 až 2017

Specifický cíl 4: Podpořit rozvoj informačních a komunikačních technologií a služeb asistovaného života pro seniory¹⁹ v ČR

Opatření: Zpracovat návrh udržitelného systému pro rozvoj fungování služeb asistovaného života pro seniory

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MPO, MZ, MV

Termín: 2013

¹⁹ Služby asistovaného života umožňují prodloužit období, ve kterém lidé mohou žít důstojně ve svém přirozeném prostředí prostřednictvím zvyšování autonomie a sebedůvěry; vykonávat každodenní činnosti; monitorovat a poskytovat péči o starší nebo nemocné osoby za účelem zvyšování jejich bezpečnosti a zároveň i ušetřit finanční zdroje.

Opatření: Implementovat opatření navrženého systému do praxe

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MPO, MZ, MV

Termín: 2014 až 2017

Opatření: Zvýšit intenzitu zapojení do mezinárodních programů podporujících rozvoj asistivních technologií pro seniory prostřednictvím spolupráce mezi státní správou a akademickou a soukromou sférou a každoročně vyhodnocovat dosažený pokrok

Zodpovědnost: MŠMT

Spolupráce: MV, MPSV, výzkumné instituce, odborná pracoviště při vysokých školách, další relevantní aktéři

Termín: 2013 až 2017

Specifický cíl 5: Rozvíjet sociální práci v obcích se zvláštním důrazem na venkovské oblasti, ve kterých hrozí riziko sociálního vyloučení seniorů

Opatření: Zpracování zákona o sociální práci, který stanoví minimální úroveň kvality sociální práce jako profese a zvýší její prestiž; v rámci zákona stanovit minimální kvalifikaci pro manažery poskytovaných služeb

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: místní a krajské samosprávy, zástupci poskytovatelů sociálních služeb, akademická sféra

Termín: 2015

Opatření: Vyhodnocení fungování zákona o sociální práci po jeho implementaci do praxe, především s ohledem na stanovené cíle

Zodpovědnost: MPSV

Termín: od nabytí platnosti

Specifický cíl 6: Otevřít pobytové sociální služby komunitě tak, aby se senioři žijící v takovýchto zařízeních nestali skupinou vyloučenou ze společnosti

Opatření: Skrze osvětu a sběr příkladů dobré praxe podporovat poskytovatele sociálních služeb k větší otevřenosti těchto služeb širší veřejnosti s cílem propojit seniory žijící mimo pobytové sociální služby se seniory žijícími v sociálních službách

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MZ, poskytovatelé sociálních služeb, knihovny

Termín: 2013 až 2017

Strategický cíl 2: Zvýšit informovanost neformálních pečujících, kteří využívají svůj maximální potenciál jak ve svém zaměstnání, tak v rámci péče o své blízké

Specifický cíl 1: Vytvořit odpovídající podmínky pro pečující rodinné příslušníky a motivovat je k účasti na péči o své starší rodiče

Opatření: Realizovat informační kampaň a osvětu o možnostech péče o seniory rodinnými příslušníky za účelem zvýšení jejich motivace a zároveň prestiže pečujících

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: nestátní organizace

Termín: 2015

Opatření: Rozšiřovat dostupnost terénních a s nimi souvisejících odlehčovacích služeb pro neformální pečující

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: neziskové organizace, místní a krajské samosprávy

Termín: 2013 až 2017

Opatření: Zvýšit nabídku e-learningového vzdělávání a dalších nových nástrojů, které povedou k posílení spolupráce neformálních pečovatelů s profesionálními pracovníky

Zodpovědnost: MPSV

Spolupráce: MŠMT, neziskové organizace, MZ, místní a krajské samosprávy

Termín: 2015

Na přípravách a vzniku Národního akčního plánu podporujícího pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017 se podíleli následující aktéři:

Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, o.s.
Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, o.s.
Asociace univerzit třetího věku, o. s.
Asociace vzdělavatelů v sociální práci
Bohemia EU Planners s.r.o.
Centrum kvality bydlení, o.s.
Centrum podpory zdraví, o.s.
Centrum pro rodinu a sociální péči Brno – církevní právnická osoba
Česká společnost pro trénování paměti a mozkový jogging, o.s.
Česká spořitelna, a.s.
Českomoravská psychologická společnost, o.s.
Diakonie Českobratrské církve evangelické
Elpida, o.p.s
Evropská rozvojová agentura, s.r.o.
Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity a Výzkumný ústav práce a sociálních věcí,
v.v.i. - Mgr. Lucie Vidovičová, Ph.D.
Filosofická fakulta University Karlovy – Prof. JUDr. Igor Tomeš, CSc
Gerontologické centrum, Praha 8
HESTIA, o.s.
Charita česká republika , c.p.o.
Krajský úřad Libereckého kraje - oddělení plánování a financování sociálních služeb
Magistrát města Ostravy - oddělení koncepce a rozvoje sociálních služeb
Město Prachatice - odbor pro samosprávu a komunitní plánování
Místní akční skupina Pošumaví, z.s.p.o.
Národní síť Zdravých měst ČR, asociace obcí a regionů
NEBELVÍR, o.p.s.
Okresní hospodářská komora Přerov
Psychiatrické centrum Praha
Rada vlády pro seniory a stárnutí populace
RWE Česká republika a.s.
Síť mateřských center o. s.
Společně, o.p.s.
Státní zdravotní ústav
Universita Jana Amose Komenského Praha
Úřad městské části Praha 10 - oddělení strategie
Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
Zmocněnkyně pro lidská práva
Živá paměť, o.p.s.
Život 90, o.s.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR všem výše jmenovaným děkuje za jejich praktické zkušenosti, inovativní myšlenky, sdílení jejich know-how a aktivní spolupráci a ochotu věnovat čas a energii při přípravě tohoto materiálu.

Poděkování rovněž patří dalším institucím a organizacím a široké veřejnosti, kteří se rozhodli aktivně zapojit do připomínkování průběžných verzí materiálu.